

การทำงานของนักบัญชีสืบสวน

ดร.ธกานต์ ชาติวงศ์

อาจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับการทำงานของนักบัญชีสืบสวนที่ต้องปฏิบัติงานให้ได้มาซึ่งหลักฐานเพื่อเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่ามีการทุจริตหรืออาชญากรรมทางการเงินเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้กล่าวถึงงานของนักบัญชีสืบสวนอันประกอบไปด้วย การพิจารณาการก่อคดี การประเมินคดี การตั้งเป้าหมายและการวางแผน และการสืบสวน รวมถึงเรื่องการพิสูจน์คดีด้วยหลักฐานเอกสาร เพื่อให้ให้นักบัญชีสืบสวนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการบัญชีสืบสวนได้ตามที่มุ่งหวัง

คำสำคัญ: นักบัญชีสืบสวน การบัญชีสืบสวน การทุจริต

The Work of a Forensic Accountant

Dr. Takan Chatiwong

Lecturer of Department of Accountancy,

Maharakham Business School, Maharakham University

ABSTRACT

This article demonstrates the work of a forensic accountant who has to perform in order to have evidence so that he or she can prove whether frauds or financial crimes occur. This article represents the work of forensic accountant which comprises considering of making a lawsuit, evaluating, goal setting and planning, and investing as well as proving by evidence so that a forensic accountant can meet an objective of forensic accounting as expectation.

Keywords: Forensic Accountant, Forensic Accounting, Fraud

ในการสืบสวนคดีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ นอาชญากรรมทางการเงิน หรือการทุจริต โดยทั่วไป จะมีขั้นตอนที่เหมือนกัน คือ ขั้นตอนการริเริ่ม การวางแผน การดำเนินการ และสุดท้าย คือการพิสูจน์ให้เห็นว่ามี การทุจริตเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร โดยส่วนใหญ่แล้ว อาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงินจะมีความท้าทายสำหรับนักบัญชีสืบสวนหรือผู้สืบสวน เนื่องจากปริมาณหลักฐานที่มากและมีความซับซ้อน การสืบสวนจึงต้องใช้นักบัญชีสืบสวน หรือผู้สืบสวนที่มีประสบการณ์สูง กระบวนการสืบสวนเริ่มตั้งแต่การพิจารณาการก่อคดี การประเมินคดี การตั้งเป้าหมายและการวางแผน และการสืบสวน

1. การก่อคดี

การสืบสวนอาชญากรรมทางการเงินอาจแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก คือเชิงรับ และเชิงรุก การสืบสวนเชิงรับเกิดขึ้นเนื่องจากการแจ้งเตือนจากภายนอกว่าอาชญากรรมได้เกิดขึ้นแล้ว แหล่งข้อมูลแจ้งเตือน เช่น พนักงาน บางโอกาสผู้แจ้งเตือนอาจเป็นผู้สอบบัญชี ผู้ถือหุ้น ผู้บริหารองค์กร ผู้ต้องสงสัยอาจยังคงทำงานให้กับกิจการ ในบางกรณี ผู้สืบสวนอาจได้ข้อมูลแจ้งเตือนการทุจริตภายหลังจากที่ผู้ต้องสงสัยได้ถูกให้ออกจากบริษัทแล้ว บางกรณีผู้ต้องสงสัยอาจยังคงทำงานให้กับบริษัท แต่มีลั วรู้ว่ามีข้อสงสัยเกี่ยวกับตน ซึ่งทั้งการสืบสวนเชิงรับ หรือเชิงรุก จะใช้วิธีสืบสวนที่แตกต่างกัน ขณะที่หากมองที่เชิงรุก การสืบสวนจะเกิดขึ้นโดยการกระทำของผู้สืบสวนเอง บางครั้งในกรณีของการฟอกเงิน ผู้สืบสวนอาจตามรอยมาจากคดีอื่นและมาค้นพบอาชญากรรมทางการเงินโดยบังเอิญก็เป็ นได้

เทคนิคการสืบสวน เช่น การตรวจตราดูแลและปฏิบัติการอำพรางตัว ไม่ค่อยได้ใช้ในการสืบสวนเกี่ยวกับการเงิน ในโลกธุรกิจปัจจุบันที่มีการใช้คอมพิวเตอร์ในการควบคุมระบบบัญชีโดยเฉพาะวงจรการเกิดรายได้ทำให้การสืบสวนหาผู้กระทำผิดทำได้ยากยิ่งขึ้น เมื่อรายการต่างๆ

บันทึกด้วยระบบคอมพิวเตอร์จึงเป็นการยากที่จะใช้วิธีตรวจสอบและสืบสวนแบบเดิม ซึ่งในสมัยก่อน เอกสารทางบัญชีนิติเวชถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการไขคดีทางการเงิน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าร่องรอยการตรวจสอบที่ได้จากระบบคอมพิวเตอร์จะมีปริมาณที่มากและเพียงพอต่อการสืบสวน แต่หากระบบความปลอดภัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอ่อนแอก็จะทำให้หลักฐานไม่เพียงพอต่อการพิสูจน์ได้

2. การประเมินคดี

ในคดีเกี่ยวกับการเงิน การสืบสวนเชิงรับ ซึ่งส่วนมากได้รับรายงานจากผู้ลงทุน บุคคลภายในองค์กร หรือแม้แต่ผู้สอบบัญชี ซึ่งเป็นผู้ค้นพบข้อสงสัย ข้อมูลจากการแจ้งเตือนอาจเป็นได้ทั้งข้อเท็จจริง การคาดเดา หรือแม้แต่อคติหรือการกล่าวเกินจริงได้ ดังนั้น ขั้นตอนการประเมินคดีจำเป็นต้องมีผู้สืบสวนการทุจริตที่มีความสามารถที่จะคัดกรองข้อมูลจำนวนมาก และคัดเลือกเพียงแค่ส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อคดี ขั้นตอนแรกในการประเมินคดี คือการพิจารณาแรงจูงใจในการก่อเหตุ และผู้สืบสวนควรมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและอาญา

ความสามารถในการไขคดีมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือปัจจัยที่มีน้ำหนักและปัจจัยที่ไม่มีน้ำหนัก ปัจจัยเหล่านี้คือลักษณะของการเกิดเหตุการณ์ ซึ่งจะช่วยพยากรณ์ว่าการสืบสวนจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ปัจจัยที่มีน้ำหนักตามความเห็นของผู้สืบสวนเชื่อว่าไม่ใช่ทุกปัจจัยมีความสำคัญกับความสามารถในการไขคดี ยกตัวอย่างเช่น รอยนิ้วมือในที่ก ิเห็นอาจมีความสำคัญกว่าพยาน ดังนั้น รอยนิ้วมือจึงควรเป็นหลักฐานที่ได้รับน้ำหนักมากกว่าพยานผู้เห็นเหตุการณ์ ซึ่งการให้น้ำหนักจะมีพื้นฐานอยู่บนผลการวิจัยเชิงสถิติและจากประสบการณ์ของผู้สืบสวน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีน้ำหนัก หมายถึง ผู้สืบสวนไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง

3. การตั้งเป้าหมายและการวางแผน

การตั้งเป้าหมายรวมไปถึงการระบุเป้าหมายของโจทก์หรือผู้ร้องทุกข์ สำหรับผู้สืบสวนคดีทุจริตแล้ว เป้าหมายนั้นจะต้องเป็นเป้าหมายที่ชัดเจน ในกรณีส่วนมาก โจทก์ต้องการการชดเชยค่าเสียหายและการจำคุกผู้กระทำความผิด อาจกล่าวได้ว่าโจทก์หรือผู้ร้องทุกข์ในที่นี่คือลูกค้ำของผู้สืบสวน แม้จะไม่เต็มใจก็ตาม โจทก์ใช้บริการสืบสวนทุจริต เพื่อความคาดหวังผลลัพธ์ที่สามารถยอมรับได้ หากความคาดหวังสมเหตุสมผล ผลลัพธ์ที่ออกมาก็มักจะเป็นที่พึงพอใจ ในทางกลับกัน หากลูกค้ำมีความคาดหวังในผลลัพธ์อย่างไม่สมเหตุสมผลก็มักจะทำให้เกิดหวังหรือไม่พอใจในภายหลัง ดังนั้น งานหนึ่งของผู้สืบสวน คือการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ลูกค้ำเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่สามารถทำได้และผลลัพธ์ที่ยอมรับได้ เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจตรงกัน เมื่อมีความคาดหวังที่ตรงกันแล้วก็จะต้องกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ทั้งผู้สืบสวนและลูกค้ำสามารถประเมินความก้าวหน้าหรือขึ้นความสำเร็จของงานตรวจสอบได้อย่างไม่มีอคติ นั่นคือ ผู้สืบสวนจะต้องมีความสามารถในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ลูกค้ำ เพื่อให้ได้รับความร่วมมือ นอกจากนี้ผู้สืบสวนจะมีความเชี่ยวชาญทางด้านอาชญากรรมและทุจริตการเงินแล้ว ยังต้องมีทักษะความชำนาญในวิธีการและเทคโนโลยีสำหรับการสืบสวน โดยสรุป การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนช่วยให้เกิดความคาดหวังที่สมเหตุสมผลทั้งยังเป็นเกณฑ์และพื้นฐานของการสืบสวนอีกด้วย

หลังจากการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน ขั้นตอนที่สำคัญก็คือการวางแผนการสืบสวน โดยลักษณะการสืบสวนของอาชญากรรมทางการเงินมักจะมีข้อมูลในปริมาณมากเข้ามาเกี่ยวข้อง หากปราศจากแผนที่ดีแล้ว ผู้สืบสวนอาจต้องจมอยู่กับกองเอกสารจำนวนมาก ในทางตรงข้ามหากมีการวางแผนที่ดีและยืดหยุ่นจะช่วยให้สามารถควบคุมแต่ละขั้นตอนของการสืบสวนได้ บางครั้งจำเป็นที่จะต้องปรับการสืบสวนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือความ

เปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การวางแผนมิได้เพียงช่วยป้องกันอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการสืบสวน แต่จะทำให้สามารถจัดการกับอุปสรรคเหล่านั้นได้ แผนการสืบสวนควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือการมุ่งเน้นการสอบสวนโดยให้อยู่ภายใต้เป้าหมายที่กำหนดไว้ การควบคุมการสืบสวนที่เหมาะสม เพื่อให้แบ่งเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง

เมื่อผู้สืบสวนได้พิจารณาหรือคิดแผนล่วงหน้าสำหรับการสืบสวน เช่น บางครั้งจะต้องจัดหาหลักฐานหรือเอกสารจากบุคคลภายนอก การวางแผนจะช่วยผู้สืบสวนหลีกเลี่ยงการเผชิญกับการตัดสินใจแบบเฉพาะเจาะจง การวางแผนทางการเงินยังช่วยลดต้นทุนในการสอบสวน ค่าใช้จ่ายในการจัดหาทรัพยากร เพราะหากจำนวนเงินไม่เพียงพออาจทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวางแผนบุคคลช่วยให้การสอบสวนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดตั้งทีมสืบสวนจะต้องกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนและคาดการณ์ความต้องการของสมาชิกในทีม ในขั้นนี้ ผู้สืบสวนอาจมีการพิจารณาความจำเป็นที่จะต้องขอความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก เนื่องจากอาจมีเหตุการณ์ที่อยู่เหนือความสามารถของทีมตรวจสอบ ผู้เชี่ยวชาญอาจเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือเป็นพยานที่มีความชำนาญและเป็นมืออาชีพ นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านบัญชีแล้ว ผู้สืบสวนอาจใช้ผู้เชี่ยวชาญเรื่องหุ้นและรายการที่เกี่ยวข้องกับหลักทรัพย์ประเภทต่างๆ ผู้เชี่ยวชาญด้านการกำกับดูแลกิจการ หรือผู้ชำนาญด้านการเงินระหว่างประเทศ เป็นต้น ส่วนการวางแผนทางด้านเทคโนโลยีก็มีความสำคัญเช่นกัน เนื่องจากบางโอกาส ผู้สืบสวนอาจมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูง อาจเป็นในระยะสั้น เช่น กล้องถ่ายรูปสำหรับการสำรวจตรวจตรา หรือระยะยาว เช่น การปรับปรุงระบบคอมพิวเตอร์ โดยจะต้องได้รับการประเมินความจำเป็นของเทคโนโลยีตามหลักการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์

4. การสืบสวน

เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวางแผนแล้ว ผู้สืบสวนจึงสามารถเริ่มขั้นตอนการสืบสวนได้ โดยเริ่มที่การระบุพยาน เก็บรวบรวมเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้และรวบรวมเพื่อพร้อมต่อการชี้แจง ท้ายที่สุดแล้วหากทุกอย่างเป็นไปตามแผน ผู้สืบสวนก็จะได้ตัวผู้ต้องสงสัย งานนี้เป็นงานที่จะต้องใช้ความอดทนอดสาหัส การเดินทาง และหลักการพื้นฐานของตำรวจ โดยทั่วไปแล้ว ขั้นตอนวิธีการต่างๆ จะเหมือนๆ กัน แต่ก็จะมีบางมุมที่มีข้อแตกต่างทางด้านเทคนิคการสืบสวนหากเป็นการทุจริตทางการเงิน

ไม่ว่าจะมีการวางแผนที่ดีมากเพียงไรก็ตาม การสืบสวนอาจพบสิ่งที่ไม่เป็นไปตามแผนได้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทิศทางของการสืบสวนจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติของกระบวนการสืบสวน เนื่องจากผู้สืบสวนจะพบข้อมูล ข้อเท็จจริง ทฤษฎี หรือความรู้ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเสมอ และเมื่อความรู้เพิ่มมากขึ้นจะทำให้ต้องมีการประเมินข้อสมมติฐานของคดีนั้นใหม่อีกครั้ง และอาจต้องมีการนำทฤษฎีอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ด้วยข้อเท็จจริงใหม่ๆ ที่ได้มาอาจทำให้หลักฐานที่มีอยู่น่าเชื่อถือมากขึ้นหรืออ่อนแอลง

การสืบสวนและการวิเคราะห์หลักฐานเป็นกระบวนการที่ต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งการสืบสวน แม้ผู้สืบสวนจะมีความมั่นใจว่าได้รับข้อมูลจากพยานมาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หรือได้เก็บรวบรวมเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาจนหมดสิ้นแล้วก็ตาม ผู้สืบสวนก็ยังไม่สามารถปิดคดีได้ทันที การวิเคราะห์ในทุกๆ ด้านรวมถึงการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในข้อสมมติฐานหรือทฤษฎีที่จะได้แย้งคำพูดของพยานจะทำให้เกิดข้อสมมติฐานใหม่ และยังทำให้ผู้สืบสวนค้นพบพยานอื่นที่อาจมีความเกี่ยวข้อง รวมถึงแหล่งที่มาของเอกสารหลักฐานใหม่ การค้นพบด้านใหม่เหล่านี้มักส่งผลทำให้ผู้สืบสวนต้องกลับไปที่ยุทธศาสตร์วางแผนใหม่อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากผู้สืบสวนได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้อย่างชัดเจนและเหมาะสม การค้นพบที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เหล่านี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแผนการสืบสวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

งานสืบสวนควรกระทำอย่างเป็นระบบและตามลำดับขั้นตอนอย่างเฉพาะเจาะจง ถึงกระนั้น ในบางครั้งผู้สืบสวนอาจมีการสลับขั้นตอน เช่น สัมภาษณ์พยานในเหตุการณ์ก่อนที่จะสืบประวัติ หรือสอบถามผู้ต้องสงสัยก่อนแม้จะยังมีเอกสารบางอย่างที่มีความสำคัญและน่าจะเป็นหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการไขคดี ซึ่งขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของผู้สืบสวน หากผู้สืบสวนมีความเข้าใจเหตุผลในแต่ละขั้นตอน ผู้สืบสวนสามารถที่จะปรับการสืบสวนและลำดับขั้นตอนได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตรรกะพื้นฐานที่เหมาะสม

พื้นฐานการสืบสวน

การวางรากฐานในการสืบสวนมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับการสืบสวนอาชญากรรมทางการเงิน เพราะไม่เพียงแต่หลักฐานในการสืบสวนคดีอาชญากรรมทางการเงินจะต้องมีความหนักแน่นเท่านั้น แต่ยังมีความซับซ้อนมากด้วยเหตุผลหลักสองประการที่ทำให้หลักฐานคดีทุจริตทางการเงินมีความซับซ้อน

เหตุผลแรก คือการเปลี่ยนแปลงที่มากมายนับไม่ถ้วนของอุปายการฉ้อฉล แน่นนอนที่ผู้สืบสวนจะต้องเผชิญกับรูปแบบพื้นฐานบางอย่างที่ซ้ำๆ หรือเหมือนเดิมของอาชญากร อย่างไรก็ตาม ยังมีความผันแปรเกิดขึ้นมากมายจากความช่างคิดของเหล่าผู้กระทำผิด เรื่องที่ดูเสมือนเรียบง่ายอาจเปลี่ยนรูปกลายเป็นรูปแบบที่ยุ้งยากและสลับซับซ้อน เหตุผลที่สอง คือปัจจุบันมีธุรกิจรูปแบบใหม่ๆ ปรากฏขึ้นมากอย่างไม่หยุดยั้ง รวมทั้งเครื่องมือทางการเงินทั้งด้านหนี้สินและส่วนของเจ้าของก็เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ของโลกธุรกิจการเงินจำเป็นต้องใช้เวลาในการศึกษา แม้แต่เมื่ออาชีพก็เช่นกัน ผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชีกฎหมายและผู้บริหารธุรกิจใช้เวลาจำนวนมากหมดไปกับการศึกษาเพื่อให้เข้าใจรูปแบบทางธุรกิจใหม่ๆ สำหรับนักสืบสวน (ผู้ซึ่งมักจะมียานด้านการสืบสวนที่ล้ำมือ) อาจติดตามข่าวสารและศึกษาความรู้ด้านธุรกิจดังกล่าวไม่ทัน ผู้สืบสวนจึงควรเรียนรู้แนวคิดพื้นฐานของธุรกิจ ศัพท์เทคนิคทั่วไปที่จำเป็น หลังจากที่ได้พัฒนาความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น

แล้ว ผู้สืบสวนก็จะเผชิญกับแนวคิดทางธุรกิจใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงจากเดิม ซึ่งจะช่วยสร้างและต่อยอดความรู้ต่อไป

เป้าหมายของขั้นตอนพื้นฐานการสืบสวน คือการเข้าใจคดี ผู้สืบสวนจะต้องเพิ่มความเข้าใจในแต่ละคดี ซึ่งมีความแตกต่างกันไป เช่น โครงสร้างทางธุรกิจ กระบวนการของระบบบัญชีที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจโครงสร้างธุรกิจอาจให้ข้อมูลว่าใครเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ เอกสารใดที่มีความสำคัญ หรือข้อบ่งชี้ในการทุจริต นอกจากนี้ ผู้สืบสวนต้องมีความคุ้นเคยกับกระบวนการทางธุรกิจ เช่น รู้ว่ากิจการมีการออกไปแจ้งนี้แก่ลูกค้าบ่อยมากน้อยเพียงใด แต่ละขั้นตอนมีระบบการควบคุมภายในอะไรบ้าง ใครเป็นผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำเงินฝากธนาคาร เป็นต้น ผู้สืบสวนควรจัดทำผังขั้นตอนต่างๆ โดยอาจใช้เครื่องมือช่วย เช่น แผนภูมิการไหลของข้อมูล ผังโครงสร้างองค์กร ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นภาพชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้สืบสวนอาจให้พนักงานของกิจการช่วยยืนยันผังที่สร้างขึ้นว่าองค์กรมีการดำเนินงานเช่นไร

หลังจากพัฒนาความเข้าใจในโครงสร้างของกิจการและขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ขององค์กรแล้ว ผู้สืบสวนควรให้ความสนใจที่ภาพรวมของอุตสาหกรรม ในขณะที่ผู้สืบสวนสามารถเรียนรู้มากมายได้จากการวิเคราะห์กิจการแล้ว การวิเคราะห์ในระดับอุตสาหกรรมจะทำให้การสืบสวนเป็นไปได้ในระดับที่สูงขึ้น ทุกๆ อุตสาหกรรมมีมาตรฐานซึ่งกำหนดโดยหน่วยงานในภาคอุตสาหกรรมนั้นๆ และสมาชิกในอุตสาหกรรมจำต้องปฏิบัติตาม ผู้สืบสวนจึงควรเปรียบเทียบกิจการที่ตรวจสอบกับอุตสาหกรรม เมื่อเข้าใจกิจการและอุตสาหกรรมที่ตรวจสอบอย่างชัดเจนแล้ว จากนั้นผู้สืบสวนจึงหันมาสนใจที่ผู้ต้องสงสัย ซึ่งรวมไปถึงข้อมูลประวัติของผู้ต้องสงสัย ซึ่งจะอยู่ในขั้นตอนที่เรียกว่าการรวบรวมข่าวกรอง (Intelligence Gathering)

การรวบรวมข่าวกรอง คือกระบวนการในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีคุณค่าและไม่อาจมองข้าม บางครั้งเทคนิคในขั้นตอนนี้จะช่วยส่งเสริมกับการประเมินคดี

และทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จำเป็นในการตัดสินใจ การรวบรวมข่าวกรองอาจทำได้โดยการตรวจตรา การค้นหาจากฐานข้อมูล และการเก็บข้อมูลขยะ (Trash Collection)

การตรวจตราเป็นการให้ข้อมูลโดยภาพรวม การแฝงตัวเข้าไปตรวจตราผู้ต้องสงสัย หรือบุคคลใด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับผู้ต้องสงสัย เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับคดีมากขึ้น ผลที่ได้ คือผู้สืบสวนจะได้ข้อมูลที่สำคัญบางประการ เช่น ธนาคารหรือสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้อง รถยนต์ และสินทรัพย์อื่นที่มีมูลค่า บ้าน อาคาร และอสังหาริมทรัพย์อื่น และบุคคลที่เกี่ยวข้องอื่นที่ผู้สืบสวนอาจต้องสัมภาษณ์และสอบถามข้อมูลในภายหลัง

ฐานข้อมูลเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่มีคุณค่า ผู้สืบสวนใช้ข้อมูลเพื่อแกะรอยบุคคล เช่น พยากรณ์ความต้องการซื้อ และแม้แต่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การซื้อ การใช้บัตรเครดิต ซื้อสินค้า การตอบโต้ข้อชี้ ผู้สืบสวนจะเสาะหาข้อมูลส่วนตัวของบุคคลและพยายามปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นเป็นภาพรวมของเป้าหมาย ปกติแล้วฐานข้อมูลอาจแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ฐานข้อมูลส่วนตัว และฐานข้อมูลสาธารณะ

ฐานข้อมูลส่วนตัว คือฐานข้อมูลที่มีการจำกัดการเข้าถึง ซึ่งฐานข้อมูลส่วนตัวจะรวมไปถึงทั้งแหล่งข้อมูลเชิงพาณิชย์และแหล่งข้อมูลของรัฐ ตัวอย่างเช่น ข้อมูลใบขับขี่ เป็นต้น ฐานข้อมูลส่วนตัวจะมีการบรรจุข้อมูลอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งไม่เหมือนฐานข้อมูลสาธารณะที่จะบรรจุข้อมูลอย่างกว้าง สำหรับฐานข้อมูลสาธารณะ แม้ความเร็วในการเข้าถึงข้อมูลจะไม่เทียบเท่าฐานข้อมูลส่วนตัวเชิงพาณิชย์ แต่ฐานข้อมูลสาธารณะมีต้นทุนที่ต่ำกว่า ภาครัฐจึงพยายามที่จะทำให้ ข้อมูลและบันทึกต่างๆ สามารถเข้าถึงได้ด้วยอินเทอร์เน็ต เช่น บันทึกการตีราคาอสังหาริมทรัพย์หรือบันทึกเกี่ยวกับด้านภาษีเป็นประโยชน์แก่พนักงานบัญชี บางกลุ่มงานอาจเรียกเก็บค่าดาวน์โหลดข้อมูลต่างๆ แต่ส่วนมากมักจะเป็นการดาวน์โหลดข้อมูลโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ข้อมูลขยะ คือข้อมูลที่ผู้คนที่ทิ้งหรือไม่ใช้แล้วเช่น กระดาษ ใบเสริ่ง และเอกสารส่วนตัวอื่นๆ แม้ว่าจะไม่มีความหมายในสายตาของบุคคลอื่น แต่หากนำมารวมเข้าและปะติดปะต่อข้อมูลเข้าด้วยกันแล้ว อาจทำให้ผู้สืบสวนมองเห็นภาพรวมของกิจกรรมที่ผู้ต้องสงสัยกระทำได้

การพิสูจน์คดีด้วยหลักฐานเอกสาร

คดีที่เกี่ยวข้องกับการเงินมักใช้หลักฐานเอกสารเป็นสำคัญ ซึ่งเอกสารมีจำนวนมากศาลเนื่องจากธุรกรรมทางการเงินมีมากมาย เช่น จำนวนของเช็คที่จ่ายของบัญชีใดบัญชีหนึ่งในหนึ่งปี

การเก็บรวบรวมเอกสาร

การรวบรวมหลักฐานเอกสารเพื่อสรุปคดีจำเป็นต้องมีหลักฐานที่ดีที่สุด (Best Evidence) ซึ่งหลักฐานที่ดีที่สุดในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าถึงหลักฐานที่เหมาะสมในการอ้างหรือยืนยันคดี แต่คือ หลักฐานที่ยืนยันเพื่อพิสูจน์คดี ซึ่งจะต้องเป็นหลักฐานเอกสารตัวจริง มิใช่สำเนา หากไม่สามารถหามาซึ่งหลักฐานเอกสารตัวจริงจะต้องมีเหตุผลที่สมควรและพิสูจน์ได้ว่าถูกต้องเป็นจริง

แหล่งที่มาของเอกสาร

แหล่งที่มาของเอกสารอาจมาจากบุคคลหรือองค์กรที่ได้รับความเสียหาย จากหน่วยงานภายนอก และจากผู้ต้องสงสัย โดยแนะนำว่าให้หาเอกสารตามลำดับ ดังนี้

เอกสารจากผู้เสียหาย: ผู้สืบสวนเริ่มหาหลักฐานเอกสารจากผู้ร้องทุกข์ เพราะผู้ร้องทุกข์อาจมีหลักฐานที่จะสนับสนุนคำกล่าวหาของตน ซึ่งผู้สืบสวนควรเป็นผู้เก็บเอกสารนั้น เพราะผู้ร้องทุกข์อาจทำเอกสารหายไปไว้ผิดที่ผิดทาง หรือกรณีที่แย่มากที่สุดคือทำลายเอกสารซึ่งอาจทำให้ผู้ร้องทุกข์ตกเป็นผู้ต้องสงสัยเองเสีย หากหลักฐานถูกเก็บไว้ที่ผู้ร้องทุกข์ก็อาจมีโอกาสดังกล่าวและผู้สมรู้ร่วมคิดจะพยายามเข้าถึงเอกสารเหล่านั้นและนำไปทำลายได้ นอกจากผู้สืบสวนจะต้องตรวจดูเอกสารอย่างละเอียดถี่ถ้วนและจัดบันทึกรายการเอกสารที่ได้รับ

เพื่อมิให้เกิดความสับสนและปัญหาที่ผู้ร้องทุกข์อาจกล่าวหาผู้สืบสวนว่าได้รับเอกสารบางอย่างที่เป็นข้อมูลลับหรือนำไปเปิดเผยในภายหลัง ผู้สืบสวนควรทำสำเนาเอาไว้และมีการออกเอกสารกำกับว่าได้รับเอกสารจากผู้ร้องทุกข์หรือผู้เสียหาย และอธิบายให้เข้าใจถึงเหตุผลในชั้นศาลที่จำเป็นจะต้องใช้หลักฐาน เพราะบางครั้งผู้ร้องทุกข์อาจรู้สึกต่อต้านที่จะต้องให้เอกสารหรือเปิดเผยข้อมูลความลับเหล่านั้น แม้ว่าผู้ร้องทุกข์จะไม่มีเอกสารมาอ้างอิงคำพูด ผู้สืบสวนก็ควรจัดบันทึกคำกล่าวของผู้ร้องทุกข์และให้ลงนามเป็นหลักฐานของคำให้การ เพื่อจะได้ไม่มีในภายหลังว่าได้กล่าวอะไรไปบ้าง ชนิดของเอกสารที่คาดหมาย เช่น คำให้การที่มีการลงนาม แหล่งข้อมูลภายในจากอินเทอร์เน็ต อีเมล

เอกสารจากหน่วยงานภายนอก: เอกสารจากบุคคลที่สาม หรือหน่วยงานภายนอกเป็นเอกสารประเภทที่ใช้มากที่สุดในการตรวจสอบคดีทางการเงิน ซึ่งอาจได้มาจากหลายแหล่งที่มีการทำรายการหรือธุรกรรมทางการเงิน เช่น ธนาคาร นักบัญชี องค์กรธุรกิจ หรือข้อมูลจากภาครัฐ ผู้ต้องสงสัยมักจะมีการติดต่อบุคคลต่อไปนี้เป็นประจำ เช่น

- ภาคส่วนงานเกี่ยวกับการเงิน (เช่น ธนาคาร โบรกเกอร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการประกันภัย)
- ผู้เชี่ยวชาญอย่างนักกฎหมายและนักบัญชี รวมถึงผู้สอบบัญชี ผู้สืบสวนอาจได้รับกระดาษทำการหมายเหตุหรือโน้ตย่อ สำเนาหนังสือการคืนภาษี รายงานการประชุม เป็นต้น
- การติดต่อกับกิจการอื่นรวมไปถึงกลุ่มเครือข่าย องค์กร องค์กรในอุตสาหกรรมเดียวกันอาจให้ข้อมูลเปรียบเทียบหรือข้อมูลที่เป็นค่าเฉลี่ยของอุตสาหกรรม
- การติดต่อกับลูกค้าและผู้จัดจำหน่าย
- หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีข้อมูลธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ ที่ผู้ต้องสงสัยหรือกิจการของผู้ต้องสงสัยครอบครอง รวมถึงข้อมูลบันทึกทางกฎหมายและส่วนตัว

- การติดต่อกับบุคคลรู้จักส่วนตัว เช่น คนรัก หุ่นส่วนบุคคลเหล่านี้ อาจมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสืบสวน

เอกสารจากผู้ต้องสงสัย สำหรับคดีส่วนมาก ผู้ต้องสงสัยมักเป็นแหล่งเอกสารสุดท้ายที่ผู้สืบสวนจะรวบรวมมา ผู้สืบสวนต้องมีความรู้มากพอที่จะไม่มองข้ามเอกสารหรือข้อผิดพลาดต่างๆ ในหลักฐาน ซึ่งอาจมีอยู่ หรือผู้ต้องสงสัยพยายามปกปิด บางครั้งผู้ต้องสงสัยไม่ยินยอมจะให้ตรวจสอบเอกสารบางอย่างและผู้สอบสวนไม่มีอำนาจที่จะเข้าถึงข้อมูลเอกสารต่างๆ เนื่องจากข้อกำหนดของกฎหมาย

การจัดระเบียบเอกสาร

เอกสารที่มีจำนวนมากที่รวบรวมได้ อาจเกิดการล้นของข้อมูล (Information Overload) ดังนั้น นักบัญชีสืบสวนจึงควรจัดระเบียบเอกสารและจัดเก็บหลักฐาน กุญแจสำคัญของระบบการจัดระเบียบเอกสารอยู่ที่การจัดเรียงลำดับเลขและระบบอ้างอิง เพื่อให้สามารถรู้ได้ว่าเอกสารจำนวนพันๆ แผ่นจะไม่หายไปหรือหาไม่เจอ ระบบดัชนีที่ใช้ควรมีความยืดหยุ่นเพื่อรองรับกับจำนวนเอกสารที่จะมีมากขึ้นในอนาคต ซึ่งอาจใช้ตัวอักษรเข้ามาช่วยจำแนกหมวดหมู่ประเภทของเอกสาร และใช้ลำดับตัวเลขเรียงลำดับเอกสารอย่างเป็นระบบและอื่นๆ ตามที่ผู้สืบสวนจะพึงพอใจ โดยจัดเก็บเอกสารอย่างปลอดภัยในกล่อง ซองเอกสาร หรือบรรจุภัณฑ์อื่นเพื่อป้องกันเอกสารอย่างระมัดระวัง เพราะแค่รอยเครื่องหมายหรือการเปลี่ยนแปลงในเอกสารอาจนำไปสู่ความไม่น่าเชื่อถือของหลักฐานในชั้นศาล ดังนั้นผู้สืบสวนควรคัดสำเนาเอกสารตัวจริงเอาไว้ด้วย หรือจะใช้บรรจุภัณฑ์ เช่น ซองพลาสติกใส่เอกสารและมาร์ครอยไว้บนซอง นอกจากนี้ผู้สืบสวนอาจทำเครื่องหมายหรือฉลากของตนเองติดลงบนเอกสารเพื่ออำนวยความสะดวก

อุปสรรค

การบัญชีสืบสวนเป็นงานที่มีความแตกต่างไปจากการทำงานด้านการสอบบัญชีหรือตรวจสอบภายใน นักบัญชีสืบสวนปฏิบัติงานให้ได้มาซึ่งหลักฐานเพื่อเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่ามีการทุจริตหรืออาชญากรรมทางการเงินเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร งานของนักบัญชีสืบสวนประกอบไปด้วย การพิจารณาการก่อคดี การประเมินคดี การตั้งเป้าหมาย และการวางแผน การสืบสวน รวมถึงการพิสูจน์คดีด้วยหลักฐานเอกสาร

REFERENCES

- Albrecht, W. S., Albrecht, C. C., Albrecht, C. O., and Zimbelman, M. (2009). *Fraud examination* (3rd Edition). USA: South-Western Cengage Learning.
- Silverstone, H. and Sheetz, M. (2007). *Forensic accounting and fraud investigation for nonexperts* (2nd Edition). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Singleton, T. W. and Singleton, A. J. (2010). *Fraud auditing and forensic accounting* (4th Edition). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sodsong, T. (2010). Investigation Techniques Economic Criminal Case by Using Expertise in Tax and Finance. *Journal of Thai Justice System*, 1, 5–28.
- Srijunpetch, S. (2010). Forensic Accounting. *Journal of Accounting Profession*, 17, 23–27.

